

Мистецтвознавство

УДК 7.01

Урман Марія Олександрівна

студент

Київського університету імені Бориса Грінченка

Urman Mariia

Students of the

Borys Hrinchenko University of Kyiv

Братусь Іван Вікторович

кандидат філологічних наук, доцент

Київський університет імені Бориса Грінченка

Bratus Ivan

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Borys Hrinchenko University of Kyiv

**СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО: САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ У
РОЗРІЗІ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ, ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ
CONTEMPORARY UKRAINIAN ART: SELF-IDENTIFICATION IN
THE SECTION OF HISTORICAL CONTEXT, PROSPECTS OF
DEVELOPMENT DURING THE WAR**

Анотація. В публікації розглянуто питання національної ідентичності у контексті сучасних засобів мистецтва. Досліджено та окреслено історичні передумови, а саме Більшовицьку революцію та її наслідки для мистецької інтелігенції. Проаналізовано шляхи та перспективи розвитку для українських митців у надскладній для нашої країни ситуації – повномасштабної війни з Російською Федерацією. Презентовано роботу сучасного мистецького фронту та його інтеграцію

у європейський канон. Автори вважають, що сучасному українському мистецтву потрібно зосередитись на створенні надійного зрозумілого та правдивого культурного підґрунтя для майбутніх поколінь. На думку авторів автохтонність українського етнічного культурного коду безсумнівна - питання постає у його доречному впровадженні в сучасну свідомість.

Ключові слова: *сучасне мистецтво, сучасне українське мистецтво, мистецтво під час війни, розвиток мистецтва, культурне середовище.*

Summary. *The publication considers the issue of national identity in the context of contemporary art. The historical preconditions, namely the Bolshevik revolution and its consequences for the artistic intelligentsia, have been studied and outlined. The ways and prospects of development for Ukrainian artists in a very difficult situation for our country - a full-scale war with the Russian Federation - are analyzed. The work of the modern art front and its integration into the European canon are presented. The authors believe that contemporary Ukrainian art needs to focus on creating a reliable, understandable and true cultural foundation for future generations. According to the authors, the autochthony of the Ukrainian ethnic cultural code is unquestionable - the question arises in its appropriate implementation in modern consciousness.*

Key words: *contemporary art, contemporary Ukrainian art, art during the war, art development, cultural environment.*

Постановка проблеми. Історія сучасного українського мистецтва ще не висічена у мarmorі. Процес його становлення відбувається на наших очах і тим самим відкриває низку актуальних питань стосовно самоідентифікації: гострої необхідності переказати власну культурну та історичну спадщину сучасною мовою. Розвиток українського мистецтва довгий час відбувався в умовах майже повної ізоляції від міжнародних течій. І саме тому зараз ми маємо чудову можливість сформувати інтерес до власного мистецького

фонду, переосмислити та привернути увагу громадськості, тим самим закладаючи міцний фундамент світового культурного взаємообміну. Ефективне просування та популяризація українського продукту на міжнародному ринку, проведення дослідницької та аналітичної діяльності, направленої на збереження існуючого мистецького фонду, дієва підтримка та фінансування – всі ці питання постають зараз перед сучасним культурним середовищем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день однією з гострих проблем для сучасного українського мистецтва є пошук попередників у власній традиції. Умови розгортання нових явищ, що суперечили режиму «залізної завіси», були дуже складними та всіляко придушувались з боку тогочасної радянської влади. Попри це нащадками примусово «забутого» авангарду з кінця 20 сторіччя стали гіперреалізм та концептуалізм, які своєрідно інтерпретують відлуння західної мистецької хвилі.

Слід зазначити, що долю сучасного українського мистецтва багато в чому визначила саме своєрідність цих течій, їх певний ігровий характер, схильність до документації, синтез досвіду декількох поколінь.

Особливо примітним у цьому плані є творчість Арсена Савадова, зокрема на прикладі його відомої роботи "Печаль Клеопатри", яка викликала величезний резонанс на Всесоюзній молодіжній виставці в Москві 1987 року. Картина отримала багато критичних відгуків за особливу брутальну манеру живопису, що не мала спільних рис з популярним на той час тяжінням до високої художньої культури, яка виступала протиставленням радянському соцреалізму. «Печаль...» була проявом неприкритої постмодерністської естетики, викликом, оскільки до неї не можна було застосувати формальний художній аналіз. Робота стала одночасно і символом і знаком появи нового покоління в українському мистецтві, яке потребувало еволюційних змін.

Мета статті – проаналізувати можливості та вектори розвитку еволюціонування сучасного українського мистецтва. Мотивувати митців на створення нових, якісних творів, що займуть чільне місце у власній та світовій культурі.

Завдання дослідження.

1) Висвітлити історичні передумови формування сучасного українського мистецтва та проаналізувати їх вплив на національну свідомість;

2) Проаналізувати процеси, які беруть участь у формуванні національної ідентичності;

3) Спрогнозувати та окреслити перспективи та шляхи розвитку сучасного мистецтва в Україні.

Важливість становлення та еволюціонування мистецтва складно переоцінити. Адже воно прямим чином впливає на свідомість та підсвідомість людини, її мислення, потреби, торкається психологічно-емоційної сфери. А в контексті сучасної педагогіки розвиток художньо-естетичних цінностей визначає здатність особистості брати участь у культурному житті суспільства, а отже безпосередньо впливає на національну ідентичність в цілому.

Національна ідентичність - одна з основних складових особистісної ідентичності людини, що визначає її відношення до певного етносу. У процесі формування національної ідентичності бере участь безліч факторів – як внутрішніх, так і зовнішніх. Причому роль останніх досить велика, адже багато в чому саме екзогенні фактори здійснюють постійний вплив на внутрішні психологічні процеси і тому, в свою чергу, здатні вплинути на формування самоідентифікації.

Національна ідентичність не є вродженою. Її формування та становлення продовжується все свідоме життя людини. Вона походить з культурного, історичного, лінгвістичного усвідомлення особистості, є

багаторівневим і складним явищем. Величезний вплив на формування етнічної ідентифікації українського народу має національна культура, зокрема – мистецтво, представлене в Україні у досить широкій різноманітності напрямків та відгалужень.

Мистецтво у житті будь-якого етносу завжди було витокком художньої свідомості та вагомою частиною духовної культури. Воно є відображенням реальності, трансформованої та представлені в особливій культурній формі. Весь історичний досвід народу, його життєва мудрість, цінності, духовність відображені у художніх творах та передані через призму сприйняття авторів.

Саме у культурі та мистецтві за допомогою сучасної, актуальної для обивателів мови було передано весь досвід розвитку українського етносу. Причому початок процесу самоідентифікації за допомогою представлення культурних творів у різних жанрах було започатковано набагато раніше за проголошення незалежності України.

Ще в 80-х роках 20 століття, в період так званої "перебудови", на культурні підмостки вийшли представники постмодернізму та неомодернізму, які представили абсолютно нові та неприпустимі цензурою раніше твори, що суперечили прийнятій кремлівській диктатурі.

Початок національної самоідентифікації українського етносу за допомогою мистецтва та культури багато в чому був пов'язаний із розкриттям раніше заборонених архівів, проведенням виставок та презентацій творів представників андеграундного мистецтва, авангарду та бойчукізму, репресованих ще у 30-х роках 20 століття.

Завдяки цілеспрямованості активістів на момент проголошення незалежності у 1991 році Україна вже мала досить вагомі мотиви для створення серйозної альтернативної художньої інфраструктури.

На початку 90-х років українська держава впевнено продовжила розвивати її та збільшувати кількість діючих галерей, незалежних видань, приватних колекцій.

У 2000 році у Національному художньому музеї України було представлено першу виставку, що уособлює процес впровадження нового українського мистецтва в контексті історичного розвитку країни 20 століття. Експозиція, що носить знакову назву "Інтервали", була ініційована представниками Нової хвилі та саме В. Раєвським і представляла таких представників авангардного та андеграундного мистецтва, як О. Голосій, О. Гнилицький, О. Савадов та ін.

Однією з причин різкого сплеску розвитку українського мистецтва у 80-ті роки й у подальший період можна назвати багаторічний розвиток певних культурних традицій, що формувалися незважаючи на серйозний тиск з боку офіційно визнаного та підтримуваного комуністичним режимом мистецтва та дією "залізної завіси".

Одночасно з розвитком у світі в Україні з'являлися і розвивалися такі напрямки, як концептуалізм, гіперреалізм. Їхнє формування було пов'язане з непростими та досить специфічними умовами, незважаючи на які новому українському мистецтву не просто вдалося вийти зі стадії зародка, а й проявити себе у дуже нестандартних формах.

Так, український концептуалізм тривалий час розвивався під тінню загальноновизнаного та підтримуваного режимом московського концептуалізму, а український гіперреалізм несподівано виявив себе у Москві.

Український трансавангард кінця 80-х, що характеризується яскраво вираженою художністю, живописністю, експресією, насичений емоціями і став явним протиставленням московському концептуалізму, зробив значний внесок у презентацію українського мистецтва на світовому рівні. І не дивно,

адже сучасний український трансавангардизм сколаборував у собі барочність, сильну вітальну енергію, українську мальовничість.

Український концептуалізм став важливою частиною розвитку авангарду від 90-х до сьогодні. Багато проектів українських творців допомогли розкрити примарність та штучність пострадянського режиму.

Нове покоління українських творців, що вийшло на національну сцену в 90-х роках минулого століття, привернуло величезну увагу громадськості до актуальних проблем суспільства. Саме "Нова Хвиля" допомогла визначити важкі відносини та взаємозв'язки між українським художнім досвідом та новітнім мистецтвом.

Виставка, присвячена представникам "Нової Хвилі", що пройшла у 2009 році у Києві, лише підтвердила найважливіше значення творчості даного періоду для історії українського мистецтва загалом. Нова хвиля стала причиною своєрідної революції в українському образотворчому мистецтві. З цього моменту українська культура стала однією з головних тем, що привертають увагу до специфіки національної самоідентифікації та регіонального контексту.

Нова хвиля стала відправною віхою для появи в Україні таких художніх напрямків, як інсталяції, фотографія, відео-арт, перформанс, творчі акції. Вони здійснили значний вплив на розвиток традиційних напрямів - скульптури, живопису, графіки та інших.

Звільнившись від жорсткої і часом жорстокої радянської диктатури українське мистецтво відкрило нові можливості для творців, найважливішою з яких стала свобода та відсутність рамок та заборон. "Нова хвиля" стала перехідним етапом між радянським та пострадянським українським мистецтвом, відкривши "двері" не лише для творчості, а й для становлення національної самоідентифікації.

21 століття позбавило українських творців від рамок та заборон. Сьогодні українська культура та мистецтво йдуть чітким шляхом

національної самоідентифікації, обравши цей шлях свідомо та безкомпромісно. Все частіше представники творчих об'єднань в Україні звертаються до витоків та історичної мистецької спадщини, що допомагають формувати етнічну ідентифікацію.

Культурна спадщина України в останні роки поповнилася величезною кількістю нових арт-проектів, які залучають до найбільш актуальних для світу тем, серед яких боротьба за свободу та демократичні цінності, стосунки між людьми та технологіями, екологічний дискурс та безліч інших.

Війна з Російською Федерацією, що розпочалася у лютому 2022 року, стала потужним поштовхом для розвитку сучасного українського мистецтва, спрямованого на виділення та визначення українського етносу як цінної, унікальної, самостійної частини світової спільноти.

У цей, безумовно, важкий для нашої країни період мистецтво стало зброєю, направленою на захист, збереження та поширення української культури. Оскільки саме митець здатен донести до глядача те, що просто неможливо передати словами. Адже основним операндом мистецтва слугують не сухі цифри та інформаційні факти, а емоції. І така емоційна підтримка допомагає людям усвідомити що відбувається, пережити внутрішню психологічну катастрофу.

Прямо зараз на наших очах народжується новий світовий символ свободи, гідності, людяності та демократичних цінностей – український народ. І задача, поставлена перед нашим мистецьким фронтом, полягає у тому, щоб використати цей велетенський потенціал для потужного культурного поштовху, який стане надійним підґрунтям для майбутніх поколінь.

У наших силах раз і назавжди відокремити власну автохтонну культурну спадщину від тіні посткомуністичної завіси. Ніщо не має бути забуто, нічия жертва не повинна залишитися непоміченою. Закарбувати

правдиву історію у генетичній пам'яті народу – обов'язок кожного українця. А розповісти цю історію усій світовій спільноті так, щоб про неї не забули – завдання, що постає перед українськими митцями.

Солідарність та підтримку світової культурної спільноти наглядно демонструє безпрецедентне розширення присутності українського мистецтва на 59-й Венеціанській бієнале. Головна світова артвиставка відкрилася на 60-й день війни в Україні, що, в свою чергу, відобразилося як на програмі самого заходу, так і за його межами. Кількість української символіки захоплює дух – напевно ще ніколи у Венеції не було такої кількості української мови, символіки, митців.

Український павільйон презентував у цьому році роботу Павла Макова «Фонтан виснаження». Естетична скульптура представляє собою 78 мідних ліжок, змонтованих у формі піраміди. Згори тече потік води, поступово зменшуючись таким чином, що до нижнього басейну потрапляють лише окремі краплини. У локальному контексті сьогодення робота підіймає питання здатності світу запобігти остаточному виснаженню людяності. До речі, сам Павло провів перші тижні війни у харківському бомбосховищі, а його інсталяцію транспортували до виставки через усю Європу.

Гучним та цікавим сучасним проєктом від українських кураторів став Piazza Ukraina (площа Україна). Інсталяція має вигляд мішків з піском, що представляють собою укриті пам'ятники у Запоріжжі.

Не залишився осторонь і відомий PinchukArtCenter (PAC) співробітникам якого вдалося в найкоротший термін організувати проєкт «Це Україна: захищаючи свободу». До експозиції увійшла чимала кількість різноманітних артоб'єктів, а для презентації проєкту було записано звернення від президента України.

Взагалі, порушуючи питання розвитку сучасного українського мистецтва, не можна не відзначити певну медійність, що виникла на тлі

війни. Проте не варто забувати, що твори українських митців давно і міцно посіли своє місце в європейському каноні. І цей факт якнайкраще ілюструють представлені на бієнале у Венеції роботи Олександри Екстер, Марії Примаченко, Маї Дерен, Соні Делоне та інших.

Водночас, враховуючи реакцію світової спільноти, вже зараз можна з упевненістю сказати – європейські країни повністю усвідомлюють той факт, що війна в Україні (як і мистецтво) має не локальний характер, а стосується безпосередньо всього світу.

Розглядаючи перспективи розвитку для сучасного українського мистецтва потрібно зазначити, що вже зараз можна говорити про створення умов для національно-державного відродження. Звісно, передбачити конкретні форми, що набуде наша культура протягом наступних десятиліть ще вкрай важко. Але процес глибокої українізації засобів масової культури вже запущений.

Питання підтримки та захисту національного мистецтва зі сторони державних установ все ще залишається актуальним, але умови стають дедалі сприятливішими у контексті формування самосвідомості.

Відкритим питанням залишається українізація окремих сучасних жанрів культури, які з певних причин не набули або втратили масову національну визначеність. Зокрема це стосується відеокультури, розважальних медіа, окремих музичних жанрів, тощо. Окрім того, вкрай важливо забезпечити потужний, конкурентоспроможний мистецький тил, що дасть гідну альтернативу світовій американізації.

Висновки, які можна зробити, узагальнюючи вищесказане:

1) Українська культура має сильну, автохтонну основу, яка навіть в умовах тоталітаризму зробила суттєві кроки вперед.

2) Сучасне українське мистецтво сьогодні – це безліч векторів розвитку і потужний потенціал, що повинен бути використаний для

культурного підйому національної свідомості та створення надійної незалежної базової основи для майбутніх поколінь.

3) Фактор медійності, що зв'явився під час війни – це чудовий шанс поширення впливу національної культури, який має бути використаний у всіх сферах суспільного та політичного життя.

4) Державна підтримка, українізація усієї культурної сфери та виховання нової елітарної мистецької ланки – запорука успіху сильної, незалежної та вільної України. І слава їй!

Література

1. Лобановський Б.Б, Говдя П. І. Українське мистецтво другої половини XIX - початку XX ст. Київ, 1989. С. 193-200.
2. Гундорова Тамара Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Київ, 2009. С. 131.
3. Баршинова Оксана З інтерв'ю з відомим куратором, арт-критиком Олександром Соловйовим, одним з ідеологів нового українського мистецтва другої половини 1980 – початку 1990-х років // Українська Нова хвиля. Каталог виставки в Національному художньому музеї України. Київ, 2009. С. 33.
4. Склярєнко Галина Бароко в Україні: епоха, стиль, світогляд, традиція, історична доля // Міф «Українське бароко». Каталог виставки в Національному художньому музеї України. Київ, 2012.
5. Висоцький О. Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. С. 5-11.